

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ ЩОДО ПУБЛІЧНИХ ОСІБ ТА ПРАВА НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО ТА СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ ПУБЛІЧНИХ ОСІБ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

У статті розглядається питання балансу між захистом приватного життя осіб та правом на свободу вираження поглядів у рішеннях Європейського суду з прав людини.

Ключові слова: право на свободу вираження поглядів, право на приватне життя, баланс між двома правами, співвідношення двох прав, Європейська конвенція прав людини, Європейський суд з прав людини.

Питання балансу між правом на свободу вираження поглядів і захистом права на приватне життя є досить неоднозначним, адже судам доводиться шукати його між конституційними гарантіями свободи вираження та приватними інтересами осіб. Суд при вирішенні питання стосовно конфлікту цих двох прав зазвичай обмежується аргументацією тієї чи іншої статті, аналізуючи певні випадки відповідно до статті 10 і з посиланням на частину 2 статті 10 з обґрунтуванням «захисту репутації або прав інших осіб» [1, с. 44].

Найчастіше конфлікт між цими правами виникає тоді, коли засоби масової інформації опубліковують статтю чи фотографії тієї чи іншої особи, при цьому стверджуючи, що особа, про яку опубліковано інформацію, втратила своє право на недоторканність приватного життя, оскільки стала публічною особою.

Практика Суду щодо використання фотографій і зображення публічних осіб є цікавою і корисною для вітчизняної судової практики. Так, у справі «*Кроне Ферлаг ГмбХ і Ко КГ*» проти Австрії» позивач, член парламенту, оскаржував публікацію своєї фотографії поруч зі статтею, в якій він був звинувачений у незаконному отриманні трьох заробітних плат. Національні суди задовольнили вимоги позивача, вказуючи, що фотографія не мала значення для питання, порушеного в статті, позивач не був відомою особою, а у зв'язку з опублікуванням фотографії його стало можливо ідентифікувати. Але Європейський суд, який розглядав справу, дійшов іншого висновку: він вказав, що не має значення, чи є особа відомою суспільству, треба встановити, чи вийшла вона на публічну арену. Позивач як політик, безумовно, вважається такою особою. Крім

того, фотографія не розкриває жодних подробиць його приватного життя, тому засудження заявників не відповідало ст. 10 Конвенції [2].

У справі «*Фон Ганновер проти Німеччини*» заявник, старша донька принца Реньє III Монако, подала скаргу до Європейського суду на рішення національних судів про відмову в забороні публікації фотографій її приватного життя в бульварній пресі [3, § 59].

Європейський суд вказав, що при вирішенні цієї справи необхідно відзначити, що заявник як представник правлячої династії представляє її на певних культурних та благодійних заходах і не виконує жодних функцій у чи від імені держави Монако або її інституцій. Національні суди визначили статус заявника як «фігура сучасного суспільства», якій надавався дуже обмежений захист її приватного життя. Суд із вказаним не погодився, він вважає, що потрібно розрізняти «фігур сучасного суспільства», якими, наприклад, є політики, та «відносних публічних осіб». Кожен, навіть публічна особа, повинен знати, де й коли вони потрапляють у захищену сферу чи, навпаки, у сферу, де вони повинні очікувати втручання з боку інших.

Крім того, існує фундаментальна різниця між повідомленнями, які сприяють дебатам у демократичному суспільстві стосовно політиків при виконанні їхніх функцій, та, наприклад, повідомленнями деталей приватного життя індивіда, який до того ж не виконує жодних офіційних функцій. Якщо в першому випадку преса виконує свою роль «сторожового пса суспільства», сприяючи поширенню інформації та ідей справ суспільного інтересу, то в іншому це не має місця. Публікація фотографій у цій справі була спрямована на задоволення цікавості деяких

читачів, що не вважається таким, що сприяє дебатам публічного інтересу.

Незважаючи на те, що право громадськості бути поінформованою за деяких обставин може поширюватися на певні аспекти приватного життя публічних осіб, зокрема політиків, у цій справі ситуація не входить у сферу будь-яких політичних чи суспільних дебатів, опубліковані фотографії стосуються деталей приватного життя заявника. На підставі вказаного вище Суд дійшов висновку, що право на приватність публічної особи в цьому випадку було порушене [3].

Питання публікації фотографій приватного життя публічної особи стало предметом розгляду Суду і в справі «Егеланд і Гансейд проти Норвегії». Ця справа стосувалася публікації фотографій пані Б., яка була обвинувачена у вбивстві декількох осіб. Фотографії були зроблені в той момент, коли пані Б., дізнавшись про своє засудження, йшла від приміщення суду до поліцейської машини. Законодавство Норвегії забороняє робити знімки засуджених чи обвинувачених осіб, коли вони йдуть до або від приміщення суду, без їхньої на це згоди. Але заявники виправдовували свої дії публічним інтересом до справи і минулою співпрацею пані Б. із пресою.

Європейський суд не погодився з їхньою аргументацією. Суд відзначив, що, безумовно, знімки стосувалися справи публічного інтересу. Але вони зачіпали глибоко інтимну сферу життя пані Б. – момент, коли вона дізналася про власне тюремне ув'язнення строком на 21 рік, переживала емоційне потрясіння внаслідок цього і не могла керувати собою. Така ситуація становить серцевину відносин, які має охороняти положення норвезького законодавства, що забороняє фотографування осіб, яким винесли вирок.

Суд не погодився із заявниками, що публікацію знімків можна виправдати тим, що пані Б. раніше погоджувалася позувати для преси. Суд вважає, що її статус не можна порівняти зі статусом осіб, які добровільно демонструють себе в силу ролі політика, учасника публічних дебатів зі справи, що становить публічний інтерес. У зв'язку з цим у цій ситуації Суд визнав виправданим обмеження права на свободу вираження [4].

У справі «Асоціація візуальних художників проти Австрії» [5] предметом розгляду Суду стала заборона національними судами показу картини, на якій були зображені публічні особи голими в різних сексуальних позах. Позивач у справі був членом парламенту. Європейський суд, вирішуючи справу, вказав, що картина являла собою не реалістичне зображення публічних

осіб, а радше їх карикатуру з використанням сатиричних елементів. Сатира є формою мистецького вираження і соціального коментування, їй притаманне перебільшення, природно вона спрямована на провокацію й агітацію. У цій справі карикатура стосується не приватного життя позивача, а його політичної діяльності. Крім того, слід зважати на те, що межі критики щодо політика є ширшими, ніж стосовно звичайного громадянина. Позивач був зображений в оточенні осіб, які були набагато більш відомими, ніж він, тому важко запам'ятовувався публіці. А згодом, після подання позивачем позову до заявника, частину картини, де він був зображений, було пошкоджено фарбою, тому заборона показу картини не була пропорційною меті, яку мала картина [6, с. 254].

А от, наприклад, у справі «Кумпана та Мазаре проти Румунії» заявники опублікували статтю під заголовком «Колишній заступник мера міста пан Мірон та суддя пані Мога відповідальні за низку правопорушень у Віналекс...». У цій статті заявники критикували пана Мірона та пані Мога за те, що вони з порушеннями закону від імені міської ради м. Константа уклали договір з певною юридичною особою про транспортування нелегально припаркованих транспортних засобів. Зокрема, щодо пані Мога, яка на час укладення договору працювала юридичним радником у міській раді, містилося обвинувачення в недотриманні вимог закону при укладенні договору та отриманні хабара. Крім того, стаття супроводжувалася карикатурою на пана Мірона та пані Мога: вони тримаються за руки і несуть сумку з грішми.

Пані Мога подала позов до заявників про вчинення образи та дифамації.

Національні суди визнали заявників винними у вчиненні цих злочинів. Заявники оскаржили рішення національних судів до Європейського суду.

Європейський суд у своєму рішенні встановив таке: засудження заявників стало результатом обговорення не справи публічного інтересу, а обвинувачення пані Мога в порушенні закону, отриманні хабара, і кримінальну справу проти неї не було порушено тільки тому, що сума отриманого хабара не була достатньою для відкриття розслідування. Національні суди встановили, що вказані висловлювання були зроблені недобросовісно, були безпідставними і шкодили репутації пані Мога.

Суд на застосовність до цієї справи сформулював певний стандарт щодо фундаментальної ролі судів у державі, яка керується принципом верховенства права, та необхідності судів мати

публічну довіру і у зв'язку з цим необхідності захистити суди від безпідставних атак.

Суд вказав, що карикатура на пані Мога та пана Мірона супроводжувалася фамільярними висловлюваннями, внаслідок чого могло скластися враження про існування інтимних стосунків між цими особами, що є втручанням в особисте і сімейне життя пані Мога. Зображення пані Мога за руку з паном Міроном та з сумкою з грошима, зважаючи на те, що вони обидва були одружені з іншими особами, і те, що жодного кримінального процесу щодо нібито вчинених ними злочинів не було розпочато, дає підстави стверджувати, що заявники переступили межі дозволеної критики [7].

Аналізуючи це рішення Європейського суду, хотілося б відзначити таке: суд дещо штучно відокремив висловлювання заявника про пані Мога від решти статті і вказав, що вони не стосувалися питання публічного інтересу. Суд неодноразово нагадував, що висловлювання, які стали причиною обмеження свободи вираження, потрібно розглядати в контексті всієї публікації, яка в цьому випадку, безумовно, стосувалася справи публічного інтересу – законності договору, укладеного міською радою. Тому висловлювання заявника щодо пані Мога стосувалися публічного інтересу. А отже, потрібно застосовувати стандарт вужчих обмежень для такої категорії висловлювань.

Крім того, аналізуючи цю справу та виходячи з опису карикатури, важко сказати, що вона створювала враження наявності стосунків між паном Міроном та пані Мога, тому вона не є такою, що порушувала право на повагу до особистого чи сімейного життя. Недостатньо досліджено судом також питання обвинувачення пані Мога в порушенні закону та отриманні хабара. На жаль, у рішенні Суду не викладено обґрунтувань рішень національних судів щодо безпідставності таких звинувачень, відсутня також і оцінка добросовісності заявників Судом, хоча вона б мала важливе значення при вирішенні цієї справи.

Межі втручання в сімейне життя особи стали також предметом розгляду в справі «Таммер проти Естонії». Відповідно до обставин справи заявник був засуджений за те, що під час проведення інтерв'ю з журналістом, який співпрацював з позивачем пані Лаанару над написанням її мемуарів, назвав пані Лаанару «жінкою, яка розбила сім'ю» та «безвідповідальною матір'ю, яка покинула власну дитину». Пані Лаанару в минулому була радником міністра внутрішніх справ і редактором газети однієї з політичних партій Естонії.

Європейський суд, розглянувши справу, вказав, що оскаржувані висловлювання стосуються аспектів приватного життя пані Лаанару, які вона особисто описала в спогадах. Хоча вона й мала намір опублікувати ці спогади для виправдання заявника за використання зазначених слів, але за обставин цієї справи слід розглянути контекст, у якому їх було висловлено, та цінність, яку вони становлять для широкого загалу [8, с. 78].

Пані Лаанару звільнилася з посади в жовтні 1995 р. Попри її тривалу участь у діяльності політичної партії, Суд не вважає встановленим, що використання зазначених слів стосовно приватного життя пані Лаанару виправдовувалося суспільним інтересом або є питанням загальної значущості. Зокрема, не було доведено, що її особисте життя позначилося на суспільному житті країни у квітні 1996 р. Таким чином, висловлювання заявника навряд чи можна розглядати як такі, що слугують суспільним інтересам, тому порушення ст. 10 Конвенції в цьому випадку не було [9].

У справі «Кархувара й Італенті проти Фінляндії», яку також можна розглядати в контексті застосування інституту парламентського імунітету як обмеження права на свободу вираження, заявники були засуджені за публікацію статті про негідну поведінку (зловживання алкоголем, образу працівника поліції) чоловіка депутата фінського парламенту під заголовком «Його дружина – член Комітету з освіти і культури».

У цьому випадку Суд визнав порушення права на свободу вираження. Він відзначив, що факти, викладені в статті, та добросовісність позивачів не були оспорені. У статті не міститься жодних звинувачень щодо причетності позивача до обставин, що призвели до ув'язнення її чоловіка чи будь-яких інших звинувачень, чим вказана справа відрізняється від справи «Таммер проти Естонії». Жодні з фактів приватного життя позивача, крім її подружніх стосунків, які вже були відомі публіці, стаття не розкривала. Крім того, хоча стаття побічно і має публічний інтерес, а саме: вплив на виборні уподобання громадян, а позивач як політик повинна більш толерантно ставитися до преси, ніж «звичайний громадянин», втручання в її приватне життя повинно в будь-якому разі вважатися обмеженим [10].

У справі «Штандард Ферлагс проти Австрії» Суд вирішив, що публікація пліток про подружнє життя федерального канцлера виходить за межі захисту ст. 10 Конвенції. Суд вказав, що стаття не має жодного публічного інтересу. Крім того, в ній викладено не факти, а плітки, які заявник жодного разу не намагався довести. Навіть

публічні особи, якою є дружина федерального канцлера, що обіймає високу посаду в Міністерстві закордонних справ, можуть легітимно очікувати бути захищеними проти пропаганди безпідставних пліток, пов'язаних з інтимними аспектами їхнього приватного життя [11].

Варто зауважити, що в справі *«Торгер Торгерсон проти Ісландії»* Суд визнав за можливе посилалися на «чутки» та «історії», неправдивість яких не була доведена позивачем, як на достатню підставу для виправдання висловлювань заявника про жорстокість поліції. Але тоді справа стосувалася завдання шкоди репутації поліції, з чого можна зробити висновок, що межі захисту права особи на приватне життя є ширшими, ніж права на репутацію [12].

До сфери поняття «приватне життя» належать також і відомості про здоров'я особи. Питання можливості поширення відомостей про стан здоров'я особи стало предметом розгляду Суду в справі *«Видавництво “Плон” проти Франції»* [13].

За обставинами справи заявник, видавництво «Плон», опублікувало книгу особистого лікаря померлого президента, в якій йшлося про те, що президент протягом десяти років дезінформував суспільство про свій справжній стан здоров'я, про організацію його лікування. За рішенням національних судів книгу було заборонено для друку. Європейський суд, розглядаючи справу, визнав, що книга стосувалася справи публічного інтересу, зокрема права суспільства бути поінформованим про будь-яку серйозну хворобу, на яку страждає глава держави, і питання, чи може особа, яка знає, що вона серйозно хвора, обіймати найвищу національну посаду. Суд також вказав, що тимчасова заборона друку книги, після того, як минуло небагато часу від дня смерті президента, є виправданою, оскільки оприлюднення цієї інформації посилює страждання його родичів. Але чим більше часу проходить, тим меншу вагу має цей аргумент. Адже з часом публічний інтерес у дискусії в історії правління президента стане превалювати над захистом прав президента [13, § 53].

У справі *«Краксі проти Італії (2)»* Суд розглянув питання опублікування в пресі телефонних розмов колишнього прем'єр-міністра Італії, проти якого була порушена і розглядалася національними судами кримінальна справа. Суд відзначив, що опубліковані телефонні розмови стосувалися приватного життя заявника і не мали жодного або зовсім невеликий зв'язок з кримінальними обвинуваченнями проти нього. Тому мало місце порушення ст. 8 Конвенції.

Незважаючи на те, що публікація була здійснена приватними, а не державними газетами, держава, яка здійснила записи телефонних розмов заявника і на зберіганні в якій вони перебували, повинна була забезпечити належну їх охорону. Неналежне виконання державою свого обов'язку призвело до порушення права на приватність і, як наслідок, порушення ст. 8 Конвенції [14].

Як зазначалося вище, певні дані про особу, зібрані органами державної влади, можуть вважатися такими, що стосуються приватного життя особи. Так, у справі *«Фрессоз і Руар проти Франції»* Суд розглянув питання можливості опублікування податкових декларацій директора автомобільної компанії. Суд відзначив, що стаття заявників стосувалася предмета суспільного інтересу – значного підвищення доходів керівництва відомої автомобільної компанії на фоні відмови у збільшенні заробітної плати робітникам. Комерційні питання, якщо мова йде про публічну особу, якою є позивач, не є сферою приватного життя особи. Національні суди виходили з того, що заявники розголосили конфіденційну інформацію про особу. Разом з тим інформація, що містилася в податкових деклараціях, була доступною і в інших джерелах (громадяни, що проживають в одному комунальному окрузі, могли ознайомитися з документами про доходи один одного), тому засудження заявників тільки за те, що вони обрали таку форму такої інформації, як податкові декларації, не відповідало вимогам ч. 2 ст. 10 Конвенції [15, § 54].

Питання розголошення інформації про особу стало предметом розгляду Суду і в справі *«Угорська спілка громадянських свобод проти Угорщини»*. Заявник у цій справі подав запит до Конституційного суду Угорщини на ознайомлення зі скаргою члена парламенту про перевірку конституційності змін до Кримінального кодексу. Конституційний суд відмовив заявнику на підставі Акта про захист даних про особу [16].

Європейський суд, розглядаючи цю справу, відзначив, що збирання інформації є необхідним кроком для підготовки публічного обговорення питань загального інтересу і тому не повинно зазнавати свавільного обмеження, яке може стати формою непрямой цензури. У цій справі запит заявника, безумовно, стосувався справи публічного інтересу. Суд зауважив, що заявник запитував інформацію про конституційну скаргу в кінцевому рахунку без персональної інформації автора скарги. Суд вважає неправдоподібним, що з конституційної скарги може впливати інформація про приватне життя особи. Автор скарги повідомив пресу про неї, і тому його думка в цій

публічній справі може бути ідентифікована з його особою. Хоча Суд вважає, що для свободи вираження у сфері політики було б фатальним, якби публічна особа могла цензурувати пресу і публічні дебати заради її особистих прав, вважаючи, що її думка щодо публічних справ стосується її особи і тому є персональною інформацією, яка не повинна розголошуватися без її згоди [16].

Отже, на підставі аналізу згаданих вище справ можна сформулювати такі принципи співвідношення права на свободу вираження та права на приватність щодо публічних осіб:

1. Будь-яке втручання в приватне життя можливе настільки, наскільки це сприяє публічним дебатам з питань загальної важливості.

2. Якщо зображення особи, яка вийшла на публічну арену, не містить інформації про її приватне життя, воно може використовуватися, незважаючи на те, чи є ця особа відомою.

3. Особи, які стали публічними не з власного бажання, користуються більшим захистом приватного життя порівняно з іншими публічними особами.

4. Публічні особи мають право бути захищеними від поширення пліток про їхнє приватне життя.

5. Почуттям родичів і близьких померлої публічної особи може бути спричинено шкоду розголошенням конфіденційної інформації про публічну особу, але чим більше часу проходить після смерті публічної особи, тим більше суспільний інтерес в отриманні такої інформації перевищує необхідність конфіденційності такої інформації.

6. Не може бути конфіденційною інформацією ставлення політиків до суспільних явищ.

7. Комерційні питання, якщо мова йде про публічну особу, не є сферою приватного життя особи.

Список літератури

- Colvin M. Developing Key Privacy Rights / M. Colvin. – Oxford, Portland, Oregon : Hart Publishing, 2002. – 198 p.
- Krone Verlags Gmbh & Co. KG v. Austria (App no 39069/97) ECHR 26 February 2002.
- Von Hannover v. Germany (App no 40660/08) ECHR 24 July 2005.
- Egeland and Hanseid v. Norway (App no 34438/04) ECHR 16 April 2009.
- Vereinigung Bildender Künstler v. Austria (App no 68354/01) ECHR 25 January 2007.
- Elliott C. Tort Law / Catherine Elliott, Frances Quinn. – Pearson Education, 2007. – 415 p.
- Cumpana and Mazare v. Romania (App no 33348/96) ECHR 17 December 2004.
- Євінтов В. І. Право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і таємниці кореспонденції. Загальні підходи застосування статті 8 Конвенції про захист прав і основних свобод людини (Рим, 1950) / В. І. Євінтов, О. О. Мережко. – К. : Софія-А, 2004. – 104 с.
- Tammer v. Estonia (App no 41205/98) ECHR 06 February 2001.
- Karhuvaara and Itälenti v. Finland (App no 53678/00) ECHR 16 November 2004.
- Standard Verlags Gmbh. v. Austria (2) (App no 21277/05) ECHR 04 June 2009.
- Thorgeir Thorgeirson v. Iceland (App no 13778/88) ECHR 25 June 1992.
- Edition Plon v. France (App no 58148/00) ECHR 18 May 2004.
- Crahy (2) v. Italy (App no 45737/16) ECHR 17 July 2003.
- Fressoz and Roire v. France (App no 29183/95) ECHR 21 January 1999.
- Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary (App no 37374/05) ECHR 14 April 2009.

O. Nagnichuk

THE CORRELATION BETWEEN THE RIGHT TO FREEDOM OF EXPRESSION AND THE RIGHT TO PRIVACY OF PUBLIC FIGURES IN THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

This article focuses on the balance between protecting the right to privacy of individuals and the right to freedom of expression European Court of Human Rights.

Keywords: the of freedom of expression, the right to privacy, the balance between the two rights, the correlation between the two rights, the European Convention on Human Rights, the European Court of Human Rights.

Матеріал надійшов 09.04.2015